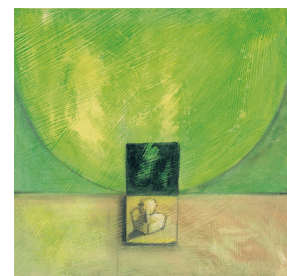

Er is geen gezag meer

Jean-Marie Petitclerc

Overgenomen uit: DIERYNCK, R., LOOTS, C., SCHAUMONT, C., (Red.), *Over de grens. Gezag en structuur in salesiaans perspectief*, Oud-Heverlee, Don Boscovormingscentrum, 2005, p. 233 - 271.

Jean Marie Petitclerc is salesiaan van Don Bosco en actief in het preventiewerk in één van de Parijse voorsteden.

samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven

1. INLEIDING: ER IS GEEN GEZAG MEER

‘Het is niet meer zoals vroeger!’; ‘Kun je nog wel onderwijs bieden aan jongeren zoals die nu geëvolueerd zijn?’; ‘Ik kan met hen niet meer overweg!’

Hoe vaak weerklinken dit soort verzuchtingen bij leraren, opvoeders en sociale werkers.

Men kan het niet genoeg herhalen: de jeugd is niet meer zoals vroeger. Zo’n uitspraak dateert echter niet van gisteren! Als bewijs daarvan deze vier citaten:

‘Onze jongeren [...] zijn slecht opgevoed, ze spotten met het gezag en hebben niet de minste eerbied voor de ouderen. De kinderen van deze tijd [...] staan niet meer recht wanneer een ouderling binnenkomt, zij spreken hun ouders tegen en praten in plaats van te werken. Zij zijn gewoonweg slecht.’

‘Ik heb geen enkele hoop voor de toekomst van ons land indien de hedendaagse jeugd, morgen de verantwoordelijkheid overneemt, omdat die jeugd onverdraaglijk is, geen grenzen kent, ze is zonder meer verschrikkelijk.’

‘Onze wereld heeft een kritisch stadium bereikt. Kinderen luisteren niet meer naar hun ouders. Het einde van de wereld is in zicht.’

‘De jeugd is verdorven tot in het diepste van haar wezen. De jongeren zijn slecht en lui. Zij zullen nooit worden zoals de jeugd van vroeger. Ze zullen niet in staat zijn onze cultuur in stand te houden.’

Men krijgt de indruk enkele recente krantenartikelen te lezen. Nochtans komt het eerste citaat uit Socrates (470-399 v.Chr.), het tweede uit Hesiodos (720 v.Chr.), het derde van een Egyptische priester (2000 v.Chr.) en het laatste, dat meer dan 3000 jaar oud is, werd gevonden op een potscherf in de ruïnes van Babylon.

1.1 Zijn de jongeren nu moeilijker?

In 1978 behaalde ik mijn diploma als gespecialiseerd opvoeder. Reeds meer dan vijftientig jaar werk ik als opvoeder bij risicjongeren. Vanuit mijn jarenlange ervaring wil ik toch onderstrepen dat de hedendaagse jongeren me van nature niet moeilijker lijken dan hun voorgangers, ook al word ik geconfronteerd met sterke gedragsstoornissen bij de jongeren die ik in het dagelijkse leven ontmoet.

Laten wij ons hoeden voor het eeuwige discours van volwassenen waarin men als een onweerlegbare waarheid voorhoudt dat de jongeren van deze tijd niet meer het niveau halen van hun generatie.

1.2 Wat is een moeilijke jongere?

Wat bedoelt men eigenlijk met ‘moeilijk’? Soms spreken collega’s mij aan over Alexander, een moeilijke jongere. Zij weten niet meer hoe ze hem moeten aanpakken en stellen zich ernstig de vraag: zouden we hem niet beter in de psychiatrie plaatsen? Maar

als ik luister naar de onderhoudsman van het centrum, die een andere relatie met hem heeft, hoor ik een ander verhaal. Hij ervaart Alexander als aangenaam in de omgang. Wanneer een opvoeder relationele problemen heeft met een jongere, is hij geneigd die jongere als 'moeilijk' te beschouwen. Hem als zodanig bestempelen is een manier om zijn identiteit van goede opvoeder te vrijwaren.

Op dezelfde wijze zal een leraar die zichzelf als een goed leraar beschouwt, de neiging hebben om een jongere als een 'slechte leerling' te beschouwen wanneer hij relationele moeilijkheden heeft met die jongere.

In feite gaat het niet om de jongere die moeilijk is, maar om de relatie die men met hem niet tot stand kan brengen. Wanneer ik als gespecialiseerde opvoeder tussenbeide kom in een gezin en de ouders vertellen over hun moeilijk kind, dan gaat het vaak over hun onmacht om een relatie van liefde en vertrouwen met dit kind aan te knopen, zoals zij die gedroomd hadden.

Maar wanneer ik met het kind spreek dat zichzelf ondanks alles als goed beschouwt, volgt het dezelfde redenering maar dan omgekeerd¹. Het beschouwt dus zijn ouders als moeilijk: 'Mijn ouders, zie je, weten van toeten nog blazen!' Nochtans is het oordeel dat de als moeilijk beschouwde jongeren vellen over leerkrachten en opvoeders niet over de hele lijn negatief. We moeten ons realiseren dat niet de jongeren moeilijk zijn, maar de relaties met hen.

1.3 Een problematische relatie tussen generaties

We stellen vast dat binnen de huidige context van grote sociale verandering de relatie tussen de generaties moeilijker blijkt te verlopen.

Als er een woord is waarmee we onze tijd kunnen karakteriseren dan is dat het woord crisis. Deze 'crisis' is niet een louter conjunctureel gebeuren. Het is in feite een grondige verandering van onze samenleving, niet alleen op economisch vlak maar ook, en wellicht vooral, op cultureel en sociaal vlak. Bernard Cathelat heeft het over een beschavingscrisis, want het gaat niet louter om productiestructuren², maar ook onze modellen van consumeren en wonen, onze relatie tot de ruimte, onze vormen van sociaal, cultureel en familieleven. Het zou een vergissing zijn te denken dat die evoluties uitsluitend van economische factoren afhankelijk zijn.

Stilstaan bij het negatieve van de crisis kan enkel tot een impasse leiden. De crisis moet eerder gezien worden als een overgang van een bepaalde orde naar een andere. Zoals Edgar Morin reeds in 1975 voorvoelde 'is dit tegelijk een wereld die uiteenvalt, afsterft, afbrokkelt, ja zelfs ontbindt en er niet in slaagt te sterven als een wereld die er niet toe komt geboren te worden. Vandaar die hybride, ambigue, onzekere, onbesliste

(1) Dit is belangrijk voor zijn persoonlijke ontwikkeling. Men kan niet voldoende de dramatische gevolgen onderstrepen wanneer het een kind aan een goed zelfbeeld ontbreekt.

(2) CATHELAT, B., *Quelles réponses à la crise de civilisation?* in: *Les enjeux de fin du siècle*, Paris, Collectif DDB, 1986.

toestand. Een tussentoestand die we in zijn overgangsbetekenis 'middeleeuwen' mogen noemen³.

Telkens als de wereld een crisisperiode doormaakt, wordt het moeilijker om de relatie tussen de generaties te omschrijven, want de culturele afstand tussen de generaties is groter. De huidige jongeren verschillen heel wat van hun ouders toen die dezelfde leeftijd hadden.

Dat maakt dat de pedagogische relatie moeilijker aan te knopen is. Want, laten we niet vergeten dat, wanneer men opvoedt, men altijd met zijn drieën is: het kind tegenover mij, de volwassene die ik ben maar ook het kind dat ikzelf geweest ben.

De menswetenschappen leren ons dat men niet kind, adolescent en daarna volwassene wordt, in opeenvolgende stadia, waarbij het aantreden van een nieuwe fase het verdwijnen van de vorige inhoudt. Het infantiele blijft altijd aanwezig in de volwassene. De opvoeder moet het kind in hem leren kennen om het beter te hanteren. Het gedrag van de jongere waarmee hij geconfronteerd wordt, riskeert immers het infantiele in hem op te roepen dat soms wel zorgvuldig verborgen zit, maar ook steeds klaar zit om ook weer de kop op te steken. Met andere woorden: in de relatie die je aangaat telt het kind dat de opvoeder zelf geweest is, mee.

Zoals Xavier Thévenot onderstreept: 'Opvoeden is aanvaarden rekening te houden met mijn persoonlijk verleden dat me innerlijk blijft beïnvloeden. Het is erkennen dat ik me vaak vereenzelvig met wat de jongere doormaakt omdat wat hij beleeft, in mij verlangens en angsten opwekt. Zelfkennis in het pedagogische handelen leidt bijna altijd tot een reeks vaststellingen: de taboes die ik de jongere opleg zijn feitelijk taboes die ik in de eerste plaats aan mezelf opleg; de bescherming die ik rond de jongere opstel zijn vaak onbewuste beschuttings voor mijzelf; de modellen die ik aanbied zijn diegene die mij bevallen; de overtredingen die ik toelaat zijn degene die ik zelf wilde begaan, enz.'⁴

Met de toename van de kloof tussen de generaties zijn er echter steeds minder van dergelijke overeenstemmende ervaringen. Opvoeding wordt tegenwoordig in de grond een ervaren van fundamenteel verschil.

Xavier Thévenot voegt er aan toe: 'Een jongere opvoeden is het hoofd bieden aan een wereld waar de relatie tot het lichaam en de beleving van de tijd niet langer dezelfde is als de onze. Waar seksualiteit en geweld anders ervaren worden, waar de culturele en artistieke referenties soms verwarrend werken, waar het beeld van werken en sociaal welslagen vaak in strijd is met dat van onze generaties....'

Die manifeste verschillen tussen zichzelf en de jongere worden soms zo moeilijk door de opvoeder verdragen dat hij ze probeert te negeren. Zo kan hij, bijvoorbeeld, doen alsof hij de jongere goed begrijpt: 'Ook ik ben jong geweest!' Of het gebeurt dat de

(3) MORIN, E., *L'esprit du temps. 2: Nécrose*, Grasset, 1975, p. 262-263.

(4) THEVENOT, X., *Repères éthiques pour un monde nouveau*, Mulhouse, Salvator, 1983, p. 142.

volwassene zich geruststelt door zich domweg met de jongere te identificeren. Hij maakt zich wijs dat hij de sporen van de tijd kan negeren door zich op een kunstmatige wijze de voorkeuren van de jongeren eigen te maken.

'[...] Ten slotte komt het voor dat de volwassene het verschil met de jongeren ontkent door zich tegen hen te verzetten, hen in een soort getto op te sluiten, ja zelfs door hen te minachten. Al die uiteenlopende verdedigingsmechanismen hebben gemeen dat zij een fundamentele angst verraden voor het opkomen van het nieuwe.^{5'}

1.4 Er is geen gezag meer!

Met deze verzuchting verwoorden heel wat volwassenen de problemen die zij ervaren in de relatie met de jongeren. Zij drukken zo hun moeite en teleurstelling uit omtrent het opvoeden.

Zo'n bewering is erg karikaturaal en de inhoud ervan moet op zijn minst uitgediept worden.

Als men zijn opvoedingsopdracht au sérieux neemt, moet men de redenen voor dit schijnbare gezagsverlies verhelderen.

De relatie van een volwassene tot een jongere is geen relatie op basis van gelijkheid. Het is een 'autoriteitsrelatie'. Ik neem hier het woord 'autoriteit' in zijn etymologische betekenis. Augere betekent 'groeien', 'vermeerderen'. De autoriteitsrelatie is er een die doet groeien door de jongere toe te laten 'auteur' te zijn van zijn eigen leven. Autoriteit is onmisbaar in de opvoeding.

Waarom wordt dit begrip tegenwoordig zo stiefmoederlijk behandeld? Hoe kunnen we het zijn ware betekenis teruggeven? Dit artikel heeft niet de pretentie een antwoord te geven op alle vragen die hier opgeroepen worden. Het wil slechts enkele pistes openen die ouders, leerkrachten, animatoren of opvoeders kunnen inspireren.

2. GEZAGSCRISIS

Wij zijn allen verbijsterd en ongerust over de toename van de uitingen van geweld en agressie bij kinderen en jongeren van onze tijd. Dit fenomeen dat vroeger vooral gelinkt was aan bepaalde risicowijken deint ook uit naar alle andere gebieden.

Wij hebben daarbij soms de neiging de verantwoordelijkheid voor deze toename van geweld naar de jongeren toe te schuiven. Het klopt dat we sinds een tiental jaren een explosie meemaken van jeugdcriminaliteit. Alle veldwerkers bevestigen dit, ook al geeft de interpretatie van de officiële cijfers vaak aanleiding tot polemiek. Daarbij mogen we niet uit het oog verliezen dat deze cijfers de reële omvang van het probleem onderschatten, want zij geven alleen de gewelddaden en criminele feiten weer die aanleiding gaven tot

(5) THEVENOT, X., *Repères éthiques*, p. 142.

het indienen van een klacht of die officieel vastgesteld werden. Vaak dienen slachtoffers geen klacht in uit schrik voor represailles of omdat men niet gelooft in de efficiëntie van de politiediensten.

Het aandeel van de jongeren in de misdaadcijfers in Frankrijk is aanzienlijk: 20% van de vergripen zijn gepleegd door 13 tot 18-jarigen (die 8% van de Franse bevolking uitmaken). 60% van de feiten door minderjarigen gepleegd horen tot het segment van de buurtcriminaliteit. Juist die criminaliteit is de voornaamste oorzaak van het gevoel van onveiligheid.

We mogen echter niet toegeven aan de neiging om onder druk van de media jongeren als een bedreiging te gaan beschouwen. Jongeren zijn zelf immers ook de eerste slachtoffers van dat geweld: 80% van de gewelddaden door jongeren gepleegd hebben andere jongeren als mikpunt. Met andere woorden jongeren zijn viermaal meer blootgesteld dan volwassenen aan het geweld van andere jongeren.

2.1 Wat echt veranderd is...

Agressie bij kinderen en jongeren is op zich geen nieuw fenomeen. Het gebeurde ook vroeger reeds in provinciedorpjes dat een groep jongeren van een bepaald gehucht onrust ging stoken op een feest dat in een ander gehucht werd georganiseerd. Maken we nu niet hetzelfde mee in onze steden en stadswijken?

Wat is er dan veranderd? Ik wil twee fenomenen benoemen waarvan men de draagwijdte nog niet kan inschatten:

Ten eerste: het niet integreren van grenzen. Op kerstavond 1999 werd in Argenteuil een jongen van zestien jaar neergestoken door een jongere van veertien en dat om een jas. Dat twee jongeren vechten om een geleende jas die vuil teruggegeven werd, is niet nieuw. Maar dat men ertoe komt elkaar te doden voor zo'n onbeduidend motief, is ronduit onrustwekkend. Dit is een signaal dat de gedragsgrenzen niet geïntegreerd zijn. De jongere is niet langer in staat zijn agressiviteit te beheersen. Heel wat vechtpartijen, ontstaan om futiliteiten, kunnen op die manier ontaarden in zwaar geweld!

Ten tweede het niet meer opnemen door de volwassenen van hun opdracht om gewelddadige reacties bij te sturen. Vroeger werd het weer kalm, wanneer er een volwassene verscheen. Wanneer tegenwoordig jongeren vechten, sluit de volwassene heel vaak de ogen en vervolgt zijn weg.

2.2 Geweld en opvoeding

Van nature uit reageren we met agressie op een conflict. Gastvrijheid, vrede en de bekwaamheid om een respectvolle relatie aan te knopen met de ander, is geen natuurlijk gegeven, maar vrucht van de opvoeding.

Men zegt heel gemakkelijk dat de agressie toeneemt. Toch heeft een baby van de 21ste eeuw niet meer natuurlijke agressie in zich dan een baby van de 20ste eeuw. In een

college, lyceum, stadswijk waar honderden jongeren samen zijn, is het normaal dat er uitingen van agressie zijn. Iedereen wil zijn persoonlijkheid bevestigen, zijn wensen en verlangens opdringen, en zijn angsten verbergen. Daartegenover is het aanknopen van harmonieuze en vredelievende relaties niet natuurlijk: het is een vrucht van de opvoeding.

Met andere woorden: het probleem van het geweld bij de jongeren zoals het zich nu in onze samenleving voordoet, is niet in de eerste plaats een probleem dat bij de jongeren ligt. Het is een probleem van de volwassenen. De cruciale vraag is waarom deze generatie volwassenen er niet meer in slaagt de jongere generatie te leren haar agressie en gewelddadigheid te beheersen. Het komt de volwassene toe het kind te leren zijn agressiviteit te begrenzen zodat die niet uitmondt in gewelddadigheid. Het kernprobleem dat zich in het begin van deze eeuw in onze samenleving stelt, is het probleem van de opvoeding. En wat het opvoeden tegenwoordig zo moeilijk maakt, is de crisis van het gezag.

2.3 Het verschil tussen macht en gezag

We maken een onderscheid tussen de begrippen 'macht' en 'gezag'. Macht ontvang ik van boven af of eigen ik mij, desnoods met geweld, toe. Gezag daarentegen ontvang ik van degenen bij wie ik dat gezag uitoefen. Aan hen, en aan hen alleen, komt het toe om te beslissen of mijn woord gezag heeft.

Zo kunnen twee leerkrachten in eenzelfde klas dezelfde macht hebben: zij hebben van de schooldirecteur dezelfde volmacht gekregen op het gebied van disciplinaire bevoegdheid. Maar zij hebben niet noodzakelijk hetzelfde gezag. De ene zal respect krijgen, bij de andere wordt herrie geschopt. Naar het woord van de eerste wordt geluisterd, dat van de tweede wordt genegeerd. Want gezag krijgen ze van de klas.

2.4 De crisis van het gezag

Sinds 1968 vond een fundamentele verandering plaats: een machtspositie creëert niet langer automatisch een gezagspositie.

Tot ongeveer 1960 was het krediet van de instellingen nog zo groot dat ieder die door een instelling aangesteld werd en aan wie zij een bevoegdheid delegeerde, gezag kreeg. Door de crisis van de instellingen is dat nu niet meer het geval. Dit heeft op zijn beurt een revolutie teweeggebracht in de wereld van de opvoeding. Een leerkracht kan niet langer vertrekken vanuit de macht die de instelling hem toekent om zijn gezag te verwerven. De persoonlijke dimensie speelt een veel grotere rol.

In deze tijd is de basis van het gezag verbonden met de geloofwaardigheid van de gezagsdrager. Gezag verwerf je niet meer vanzelf. Het wordt alleen verleend aan wie men geloofwaardigheid toekent. Daardoor maken wij een echte crisis mee in de drie opvoedingsmilieus: familie, school en woonwijk.

3. ONMISBAAR GEZAG

Om te kunnen opvoeden heb je gezag nodig. Alleen zo komt de jongere tot het integreren van grenzen. Die integratie is fundamenteel voor de opbouw van de persoon en het aangaan van relaties in een sfeer van openheid.

3.1 Het kind doen loskomen uit de illusie van absolute macht

Hoe paradoxaal dat ook moge lijken de eerste relatie die het kindje met de wereld heeft, is een relatie van absolute macht. 'Ik schreeuw luid en heel het huis zet zich in beweging en men geeft me te drinken!' Het kind dat nochtans zo broos is, heeft de indruk dat het de hele wereld bevelen geeft.

Het is natuurlijk belangrijk dat ouders tijdens de eerste maanden van het kind tonen dat de wereld in staat is aan zijn behoeften te voldoen. Want de geboorte is een echt trauma voor de baby: terwijl hij gelogeed, gevoed, verwarmd was in de buik van de moeder, wordt hij nu in de buitenwereld gegooid die hem bombardeert met licht, klank en geuren. Het opbouwen van basisvertrouwen is dan ook fundamenteel in deze fase.

Maar om zijn plaats in de samenleving te kunnen innemen is het ook nodig het kind te helpen loskomen uit zijn illusie van absolute macht. Daartoe dient de 'wet'.

Dit proces gebeurt op een hele basale manier: 'De zuigfles wordt gegeven om zes uur; niet om vijf uur, want dan ben ik nog aan het werk; niet om zeven uur, want dan ben ik bezig met je broertjes!' Het kind zal blijven brullen tot zes uur, zo belangrijk is het voor hem van zich te hechten aan de idee dat zijn geschreeuw de komst van de fles teweegbrengt. Tot de dag wanneer iemand hem met een rammelaar verstrooit en het kind vergeet te schreeuwen en de fles er van zelf aankomt.

Dankzij de wet kan hij er zich bewust van worden dat de wereld niet georganiseerd wordt rond het voldoen van zijn behoeften, maar dat die wereld zonder hem functioneert en dat hij daarin zelf zijn plaats moet innemen.

Telkens opnieuw ingaan op de behoeften van het kind zodra die zich tonen, leert het kind niet om uit de illusie van absolute macht los te komen. Het grootste drama bij de jongeren in de bijzondere jeugdzorg die problemen hebben met autoriteit, is dat zij op hun weg geen volwassenen ontmoet hebben die neen konden zeggen, grenzen konden stellen en er zich konden aan houden. Volwassenen die hen met gezag hielpen los te komen uit die illusie van absolute macht.

Betekent opvoeden, educatie (ex-ducere) etymologisch niet 'leiden uit'? Opvoeder is degene die de jongere begeleidt op die weg van het verlaten van de wereld van het kind naar het statuut van volwassenheid, bekwaam om zich als persoon te integreren in een netwerk van relaties.

3.2 De plaats van het verbod in de opvoeding

Om zich te kunnen waarmaken in de buitenwereld, moet het kind begrijpen dat het onmogelijk is de verloren fusie met de oorspronkelijke wereld te herstellen. Dat is de zo cruciale rol van het verbod in de opvoeding.

Het fundamentele verbod is dat van de niet-differentiatie. Door zijn fysieke of symbolische aanwezigheid, die kracht van wet heeft, verbiedt de vader het kind om te fusioneren met de moeder. Die wet is geen wet van de vader als fysieke persoon, het is de wet van de cultuur.

Dankzij dit op afstand geplaatst worden, krijgt het kind toegang tot de taal. Want spreken is altijd afstand nemen van de dingen die men benoemt. Zo zal het, dankzij die wet van de vader, relaties kunnen aanknopen met de anderen⁶. De wet maakt de overgang mogelijk van de biologisch bepaalde behoefte naar het verlangen dat uitgesteld, bewerkt en vermenselijkt is door het wachten en het woord.

‘De wet bakent zo voor het kind een ruimte af voor inter-persoonlijke relaties. Ze start in hem de erkenning van de andere als persoon die niet te herleiden is tot de behoefte die hij aan de andere heeft of de voldoening die de ander hem verschaft. Op dezelfde manier introduceert deze wet, die scheidt en verenigt om te kunnen zijn en te groeien, het mysterie van de dood in het hart van het leven en in dienst van dat leven. Elke keuze vraagt afstand doen van, elke groei is een uittocht⁷’.

Om te groeien moet het kind afstand doen van wat het nu is ten voordele van de nog onduidelijke persoon die het zal worden. Niemand laat zich zomaar uit zijn veilige posities verdrijven. In elke periode van ons leven zullen er de ‘vleespotten van Egypte’ zijn die wij moeten achterlaten!

Dat is de prijs die we betalen voor de erkenning door de andere! En alleen die erkenning kan de weg openen voor communicatie en liefde.

3.3 Het aanvaarden van het verschil

De andere erkennen is hemerkennen als verschillend, niet alleen verschillend van onszelf, maar ook verschillend van het beeld dat we ons van hem gevormd hebben. Dit is een grenzeloos avontuur, want het verschil ontsnapt altijd aan het beeld dat wij er ons van vormen.

Het verschil roept angst op. Nochtans is het een rijkdom. Elke mens ontvangt immers zijn identiteit, niet uit zichzelf, maar uit zijn relaties met wat hij niet is.

(6) Vanuit dit perspectief wordt duidelijk welke ravages incestueuze relaties kunnen veroorzaken in de ontwikkeling van het kind.

(7) IENA, M., *L'esprit de l'éducation*, Paris, Fayard, 1981, p. 105.

Om communicatie, uitwisseling te hebben moet er verschil en afstand zijn tussen de spreker en de aangesprokene. Zoniet kan er geen reële communicatie tot stand komen. Spreken over verschil, communicatie of relaties komt altijd een beetje op hetzelfde neer: de plaats van de verboden is hierbij fundamenteel. Zij moeten met gezag opgelegd worden.

Bij het aanvaarden van het verschil gaat het om drie principiële verboden, die wij ook terugvinden in de heilige boeken: het verbod zichzelf uit te kennen (zijn eigen leven respecteren), het verbod de ander te doden (het leven van de anderen respecteren) en het verbod fusioneel op te gaan in de ander (het verschil respecteren). Zij zijn alle drie fundamenteel voor het opvoedingswerk.

De jongere de waarde van het verbod leren kennen is fundamenteel in de opvoeding. De jongere die steeds klaar staat om te rebelleren tegen wat hij aanvoelt als een inbreuk op zijn vrijheid zal die verboden weten te appreciëren als ze op een correcte wijze opgelegd worden. Verboden die in plaats van zijn vrijheid in te perken, die integendeel ondersteunen.

3.4 Uitoefening van het gezag: samenbrengen van liefde en wet

Door de uitoefening van het gezag, waarin steeds liefde en gezag horen samen te gaan, kan de opvoeder het kind helpen de fundamentele verboden te integreren.

Er is geen liefde zonder wet. De wet integreert het respect voor het anderszijn van de ander. Ik ken kinderen die eronder lijden niet genoeg bemind te worden. Ik ken er anderen die eronder lijden teveel bemind te worden, verkeerd bemind te worden, vanuit een liefde die geen afstand neemt, die hen niet toelaat te groeien, zich als persoon binnen de relatie te situeren.

Maar de wet moet met liefde toegepast worden. De wet is er voor de mens en niet de mens voor de wet. Bij het opkomen voor de wet moet de opvoeder het kind duidelijk maken dat zijn eigen belang op het spel staat: 'Ik zeg je 'neen' omdat ik van je hou... Het zou voor mij zo gemakkelijk zijn 'ja' te zeggen, maar zo zou ik jou niet helpen groeien.'

Gezag uitoefenen lijkt op de kunst van het koorddanseren. 'Ja' kunnen zeggen aan het kind om hem zelfbewustzijn te schenken. 'Neen' kunnen zeggen om hem te helpen los te komen uit de illusie van absolute macht. Gezag uitoefenen is kunnen 'ja' zeggen en kunnen 'neen' zeggen. Dat blijft een moeilijke evenwichtsoefening.

4. DE CRISIS VAN DE GELOOFWAARDIGHEID VAN DE GEZAGSDRAGERS

Vanwaar komt de gezagscrisis bij de jonge generatie, die zoveel ouders, leerkrachten en opvoeders uit evenwicht brengt? Naar mijn gevoel gaat het niet zozeer om een gezagscrisis maar om een crisis van de geloofwaardigheid van de gezagsdragers.

Het kind en de jongere kunnen de legitimiteit van een structuur, van beperkingen die veiligheid brengen, erkennen. Niets brengt meer onzekerheid voor het kind dan het ontbreken van elk kader, want dan kunnen al de gedachten die in zijn geest opkomen, omgezet worden in daden die rampzalige gevolgen kunnen hebben voor hemzelf en voor de anderen.

Maar om het gezag te aanvaarden moet de gezagsdrager geloofwaardig zijn. Zo'n geloofwaardigheid is gebaseerd op de coherentie tussen woord en daad. 'Doen wat men zegt en zeggen wat men doet.'

Wat jongeren het meest nodig hebben is kunnen bouwen op volwassenen die in hun ogen geloofwaardig zijn. Het gezag van deze volwassene wordt erkend, zonder dat de relatie daarom zonder spanningen zal verlopen.

Het is dus niet het gezag dat door de jongere in vraag gesteld wordt, maar wel de geloofwaardigheid van degenen die dat gezag menen te bezitten.

5. HET OUDERLIJK GEZAG

De eersten aan wie men vaak hun gebrek aan gezag verwijt zijn de ouders. Zij worden vaak als eerste schuldigen voor het mislopen van de jeugd aangewezen. Politici, leerkrachten, de media houden niet op met hen in een slecht daglicht te plaatsen.

5.1 Ouders die niet zelf ontslag nemen maar ontslagen worden uit hun ouderlijke functie

Vaak worden ouders bestempeld als mensen die het opgeven. Ik verzet me heftig tegen die manier van spreken die me al te gemakkelijk en verkeerd lijkt.

Iedere week ontmoet ik ouders die moeilijkheden hebben met hun kinderen, ouders die door de gestelde problemen overrompeld zijn, ouders die lijden. Ik ontmoet er weinig die het opgeven. Het opgeven, dat zou betekenen: weten hoe men moet handelen en de moed niet hebben dat te doen. Dat is absoluut niet de situatie van de meerderheid van de ouders die ik ontmoet.

Waarschijnlijk zijn er wel een aantal ouders die weigeren hun verantwoordelijkheid op te nemen. Men vindt ze in alle milieus. In een welgesteld milieu maken zij hun afwezigheid goed door zakgeld. In de minst bedeelde milieus staken zij elke zorg. Daar is het werkelijk 'opgeven'. Maar dit fenomeen blijft zeldzaam.

Voor het merendeel van de ouders is de term 'ontslagnemend' niet correct. Zoals de socioloog A. Jazouli stelt, spreekt men beter over ouders die ontslagen zijn uit hun ouderlijke functie. Zij constateren met bitterheid, pijn en groot lijden soms, dat zij hun geloofwaardigheid tegenover hun eigen kinderen verloren hebben. Sommigen twifelen zelfs aan de legitimiteit van hun interventies. En dat verlies van geloofwaardigheid ondermijnt het ouderlijk gezag.

5.2 Het brozer worden van het gezin

De eerste oorzaak van het verlies aan geloofwaardigheid is het brozer worden van het gezin. Het traditionele gezin gebaseerd op 'huwelijksverbond en wettige afstamming' gaat achteruit. Het klassieke gezin valt vaak uiteen door de echtscheiding. Het aantal gezinnen waar de ouders niet gehuwd zijn, vermeerderd evenals de gezinnen met één ouder of de nieuwsamengestelde gezinnen. Het gezin vervreemdt van de klassieke institutionele referenties en wordt een meer contractuele, door onderhandeling bepaalde structuur, die ook fragieler is. Door crisismomenten heen ontdekken de kinderen dat het gezin geen echt beschermend statuut meer biedt. Bij echtscheidingen vechten de ouders soms om de gunst van het kind dat zich dan in een grote machtspositie bevindt. De gerechtelijke procedures rond de uitoefening van het ouderlijk gezag, het domicilie van het kind, het bezoek- en woonrecht of het alimentatiebedrag kunnen het kind in het centrum plaatsen van een guerrillaoorlog tussen de ouders, waarvan het kind vlug doorheeft hoe hij die naar zijn hand kan zetten⁸.

De gevolgen zijn duidelijk. De ontgoocheling bij het kind in het gedrag van zijn ouders kan zo groot zijn dat het een echte vertrouwenscrisis teweegbrengt tegenover de volwassenen van wie het kind het gezag niet langer meer erkent.

5.3 Sociale uitsluiting

De bedenkelijke economische situatie van een aantal gezinnen verzwakt ook aanzienlijk de positie van de ouders.

Wij raken hier het probleem van de tweede generatie werklozen, d.w.z. de generatie kinderen die hun ouders nooit hebben zien werken. In tegenstelling tot de vorige generatie, die hun ouders gekend hebben als werkende ouders en die bekwaam zijn het

(8) LAZERGES, C., BALDUYCK, J.P., *Réponse à la délinquance des mineurs*, Mission interministérielle sur la prévention et le traitement de la délinquance des mineurs, rapport au Premier ministre, Paris, La Documentation française, 1998.

leed te delen van hun vader die zijn werk verliest, zijn zij opgegroeid zonder het beeld van maatschappelijk geïntegreerde volwassenen.

Ik haal graag ter illustratie het voorbeeld aan van een jongen van elf jaar die op een avond van zijn vader het verbod krijgt om uit te gaan. Hij slaat daarop de deur toe met het vinnige antwoord: 'Luister, papa, ik heb heel de dag gewerkt op school. Dan heb ik nu toch wel het recht op ontspanning. Jij die niets uitvoert zult het me niet verbieden!' De vader, die de tranen voelt opkomen wanneer hij ontdekt dat hij alle geloofwaardigheid bij zijn eigen zoon verloren heeft, loopt ook nog het risico met de vinger gewezen te worden door de instellingen als 'ontslagnemend'.

Als je om acht uur 's morgens in sommige trappenhallen in de cité's komt, is de enige activiteit die je opmerkt die van kinderen van 6-15 jaar die naar school gaan. De oudere jongeren gaan al niet meer, de ouders slapen.

Sommige ouders blijven eraan vasthouden dat hun kind naar school gaat, omdat de kinderbijslag een belangrijk deel uitmaakt van de inkomsten van het gezin. Vandaar dat het kind het gevoel krijgt dat hij, dankzij zijn schooltaken, een deel van het gezinsinkomen binnenbrengt. Zijn ouders zeggen hem immers: 'Je moet naar school gaan, want als je niet gaat, zullen ze ons misschien de kinderbijslag ontnemen'. Bestaat hier niet het risico van een situatie die bij het kind grote macht creëert binnen het gezin? Wat kan de vader zeggen, vermits hij niet werkt en het de kinderen zijn die vroeg opstaan om naar school te gaan?

Wanneer we zeggen dat de vader zijn ouderlijke functie opgeeft, vergissen wij ons. Het zijn de uitsluitingsmechanismen van onze maatschappij die het voor deze volwassenen onmogelijk maakt geloofwaardig te zijn in de ogen van hun eigen kinderen.

5.4 De snelheid van de technologische evoluties

De snelle evolutie van onze maatschappij geeft jongeren het gevoel dat hun ouders niet mee kunnen. Dit verzwakt hun geloofwaardigheid nog meer.

Op het terrein van multimedia, een belangrijke interessepool voor jongeren, kunnen ouders hen niets leren, integendeel.

Het vaststellen van deze achterstand verzwakt de positie van de ouders. Zo'n twintig jaar geleden kon een vader uit het volksmilieu zijn zoon wegwijs maken in elektriciteit als hij daarvoor interesse kreeg. Dat versterkte zijn geloofwaardigheid als volwassene.

Als dezelfde puber vandaag te maken krijgt met een virus op zijn computer en zijn vader om hulp vraagt, krijgt hij te horen: 'Ah, bestaat dat, virussen in de machines? Daar weet ik niets van!' De jongere zal elders raad moeten gaan vragen.

Met zo'n cultuurverschuiving is het veel moeilijker voor de volwassene om geloofwaardigheid op te bouwen vanuit verworven kennis.

5.5 De context waarin jongeren leven

Een ander probleem voor ouders in deze tijd is het afgestemd zijn op de leefwereld van de jongeren. We leven in een complexe en mobiele wereld. Het kind en de jongere leven niet meer in de beschutting van een dorp of een familie. In ieders leven zitten verschillende milieus verweven. Men schakelt over van de school naar het handelscentrum, langs het sportcentrum en het socio-culturele centrum. Jongeren worden zwervers zonder er zich altijd van bewust te zijn. Iedere plek biedt ook een veelvoud van religieuze, politieke of morele en praktische opvattingen.

Daardoor worden de fundamentele waarden en normen van het familiale en culturele niveau waaruit de jongere voortkomt, sterk gerelativeerd.

Dit ondermijnt de gezagsverhoudingen in de gezinnen. Om het wat karikaturaal te stellen, evoceren we even een dialoog tussen vader en zoon zoals het vroeger was:

Vader: 'Mijn jongen, zo is het!'

Zoon: 'Waarom?'

Vader: 'Daarom'

En die 'daarom' was het einde van het gesprek. Het was en het diende dus niet in vraag gesteld te worden. In deze tijd gaat deze dialoog echter verder. Zoon: 'Daarom is geen antwoord. Zeg gewoon dat jij vindt dat het zo moet zijn, papa. En jij mag vinden wat je wil, als je daar blij mee bent, ik ben tolerant. Maar het is niet omdat jij iets vindt dat het ook juist is. Want ik hoor ook de ouders van mijn vrienden, ik kijk naar de TV en daar hoor ik andere meningen.'

Ouders moeten de bakens die ze uitzetten en de grenzen die ze opleggen rechtvaardigen. Velen kunnen dat niet, want dat hebben ze nooit geleerd.

5.6 Het verdwijnen van de vaderfiguur

In de huidige maatschappelijke context is het zonder twijfel de vaderfiguur die het meest getroffen wordt door de crisis van het gezag. Een aantal wetgevende initiatieven speelden hierbij een belangrijke rol.

De wetten van 4 juni 1970 en 3 januari 1972 hebben de positie van de vader als gezagsfiguur ondermijnd hoewel ze in principe een eerlijkere gezagsverdeling op het oog hadden. De wet van 4 juni 1970 verving de vaderlijke macht door het ouderlijke gezag. Vader en moeder werden op gelijke voet geplaatst, wat overeenstemt met het huidige aanvoelen. Dit is op zich een positieve evolutie. De wet van 3 januari 1972 waardoor in gevallen van niet gehuwd zijn, het gezag uitsluitend aan de moeder wordt toegekend, heeft echter nefaste gevolgen gehad. De vader kan zijn kind erkennen, maar hij mag het vaderlijk gezag niet uitoefenen tenzij hij er bij de rechter uitdrukkelijk om vraagt. Dit is een dure, lange en onzekere gerechtelijke procedure, waarbij hij ook de toestemming van de moeder nodig heeft.

Toen die wet uitgevaardigd werd, was het aantal buiten het huwelijk geboren kinderen relatief klein. Maar vandaag gaat het over 40% van de geboorten. Zo heeft de wetgever de vaders de mogelijkheid ontnomen om hun gezag uit te oefenen terwijl de publieke opinie hun verwijt dat zij hun verantwoordelijkheid niet opnemen.

Het duurt tot de wet van 8 januari 1993 (dus 21 jaar later) eer men opnieuw spreekt over het gezamenlijk uitoefenen van het ouderlijke gezag. De vader moet dit dan ook nog uitdrukkelijk wensen. Bij een wettig kind ligt het vaderschap vast. Voor een natuurlijk kind is vaderschap gebaseerd op vrijwilligheid.

Daarnaast zijn er ook nog de gescheiden vaders. In Frankrijk krijgt slechts 15% de voogdij over hun kinderen. Men schat het aantal kinderen uit gescheiden huwelijken, die geen contact meer hebben met hun vader, op ongeveer 60%. Het is vaak moeilijk voor de gescheiden vader om zijn vaderfunctie te blijven uitoefenen!

Het diskrediet van de vaders, dat hun gezag ondermijnt, bewerkt een reorganisatie van het gezin rond de moederfiguur. Het voortzetten van relaties van het fusionerende type tussen moeder en kind kan daarbij het kind beroven van een echt structurerende opvoedingsrelatie.

Zoals Jacques Arènes beklemtoont, gaat het bij een 'afwezige' vader niet louter om fysieke afwezigheid. Het kan ook gaan om een emotioneel afwezige vader of een vader die verpletterend aanwezig is en zijn kind niet de nodige ruimte laat. Vaak gaat het eenvoudigweg om een gebrek aan reële presentie, aan interventies vanwege de vader, al dan niet met medeplichtigheid van de moeder⁹.

Zowel voor jongens als meisjes kan het gemis aan een vaderfiguur, of hij nu afwezig is, onvoldoende aanwezig is of zijn verantwoordelijkheid niet opneemt en een eeuwige adolescent blijft, een gebrek aan zelfvertrouwen veroorzaken. Het maakt de jongere onzeker en hij mist bakens. Sommige auteurs, zoals Jacques Arènes, zijn van mening dat het gemis van een vaderfiguur schadelijker is voor een jongen dan voor een meisje, vooral tijdens de adolescentie. Het opbouwen van een eigen identiteit als toekomstige volwassene gebeurt immers door identificatie met de ouder van hetzelfde geslacht. De jongen heeft de aanwezigheid van een man nodig om zich met hem te vergelijken, zich te meten, toegang te krijgen tot zijn eigen agressiviteit en de grenzen ervan te leren kennen. Bovendien heeft hij nood aan een overgangsinitiatie om los te komen uit de wereld van de vrouwen. In deze initiatie is de aanwezigheid van de vader – ook de lichamelijke, fysieke aanwezigheid – belangrijk. Als de jongen zijn mannelijkheid niet kan integreren via zijn vader, door het opleggen van geboden en verboden en lichamelijk spel, loopt hij het risico bang te worden voor de agressiviteit die in hem leeft en de vrouwelijke wereld te wantrouwen.

Vanaf de vroegste kinderjaren heeft de vader de taak er voor te zorgen dat het kind niet vast blijft zitten in de fusionele band met de moeder. Ik verwijs hiervoor naar de werken van Tony Anatrella. De vader bevrijdt het kind van zijn almachtsgevoelens die hij

(9) ARENES, J., *Y a-t-il encore un père à la maison?* Paris, Fleurus, 1997, p. 26.

op zijn moeder projecteert. Het kind ontdekt dat hij niet de wet stelt, maar dat de wet komt van een instantie buiten hem.

De vaderfiguur is dus essentieel in de groei van het kind en de jongere. Het hoeft daarbij niet noodzakelijk om de biologische vader te gaan, maar om iemand die de vaderfunctie uitoefent. Wij stellen vast dat in de huidige situatie deze vaderfiguur vaak ontbreekt.

6. GEZAG OP SCHOOL

Een andere instelling die ernstig getroffen wordt door de gezagscrisis is de school. Vele leerkrachten klagen erover dat hun gezag miskend wordt en vragen zich af: 'kan men nog onderwijzen?' De school is een plek waar jongeren in groep leven. Tegenwoordig maken wij een echte crisis mee in het daarvoor noodzakelijke socialisatieproces.

6.1 De crisis in het leren 'samen-leven'

Leren samenleven gebeurt op drie plaatsen. In de eerste plaats in het gezin, dat zich echter steeds minder bewust is van zijn socialisatietak. In een maatschappij van harde concurrentie en waar mensen zich onveilig voelen, ziet men het gezin vaak als een affectief eilandje waar men conflicten tracht buiten te houden. Steeds meer ouders kunnen daarom moeilijk 'neen' zeggen. Socialisatie is echter maar mogelijk door conflictregeling.

De tweede plek is de stad, die ook fel veranderd is. Door de opkomst van het individualisme voelt men zich niet langer verantwoordelijk voor een kind dat het zijne niet is. 'Het is mijn kind niet, het is mijn probleem niet.' Wanneer een klein kind een regel overtreedt, lacht men. Als een puber een regel overtreedt, heeft men schrik en men komt niet meer tussenbeide. In het openbare leven wordt een tekort aan burgerzin een reëel probleem.

Zo komt het hele gewicht van het socialisatieproces te liggen bij de school. Ook hier vonden heel wat veranderingen plaats. Vroeger kon de leraar ervan uitgaan dat kinderen geleerd hadden in groep te leven voor ze naar school kwamen. Nu is dat niet meer zo. Voor sommigen is de school de enige plaats waar men in groep leert leven. Toch zijn maar weinig leerkrachten toegerust om die rol op te nemen.

6.2 Jongeren en leerkrachten in moeilijkheden

In de onderwijswereld spreekt men veel over probleemjongeren. Men is geneigd die jongeren of hun ouders verantwoordelijk te stellen voor alles wat slecht functioneert in de school.

Maar moet men ook niet spreken over probleemleerkrachten? Lesgeven bestaat erin kennis door te geven. Wie spreekt van 'doorgeven' heeft het tegelijk over 'meedelen' en 'ontvangen'. De lerarenopleiding is vooral gericht op de kwaliteit van het 'meedelen'. Toch kan hun deskundigheid slechts geëvalueerd worden op grond van het ontvangen door de leerlingen.

Dit confronteert ons met het probleem van het mislukken op school. Men kan niet genoeg onderstrepen hoeveel leed het mislukken op school meebrengt door het verlies van zelfvertrouwen en het wegvallen van familiale en sociale erkenning. Vaak verliest men bij jongeren die in de school het etiket 'slechte leerling' opgekleefd krijgen de kwetsuren die dit mislukken meebrengt, uit het oog. Geweld op de speelplaats en buiten de poort is soms nog de enige manier om zich te laten gelden.

6.3 Weinig geloofwaardige leerkrachten

We hebben reeds aangetoond dat geloofwaardigheid de basis is van elke gezagsuitoefening. De socio-culturele categorie van ouders die het best slagen op school is precies die van de leerkrachten. Zouden zij dan betere ouders zijn? Wellicht niet. Wat dit fenomeen wel verklaart is de vaststelling dat men bij kinderen van leerkrachten thuis dezelfde taal spreekt als op school. Daarbij gaat het niet alleen om een bepaald taalgebruik, maar ook over de onderliggende waarden. Wat op school belangrijk is, is ook thuis belangrijk en omgekeerd.

Dat is niet het geval in de stadswijken. Daar spreekt men thuis absoluut niet dezelfde taal als op school. De leerkracht die vaak enkel de taal van de school kent en ook niet woont in de wijk waar hij les geeft, beschikt niet over de nodige bagage om die kloof te overbruggen.

Waarin verschilt een school in het stadscentrum van een school in een probleemwijk? Allereerst zal de leraar in de eerstgenoemde school de neiging hebben om zijn kind, als dat kan, naar de school te zenden waar hijzelf onderwijst. Iets wat je zeker niet ziet in het tweede geval. Geen enkele leerkracht woont daar in de wijk waar hij werkt.

Tweede verschil: in de school uit het stadscentrum is het statusverhogend de eerste van de klas te zijn. In een school in een probleemwijk is het gevaarlijk de eerste te zijn. Je wordt er beschouwd als verrader, hielenlikker van de volwassenen en je loopt het risico in de wijk aangevallen te worden. Hoeveel leerlingen zie ik niet die alles hebben om eerste van de klas te zijn en het zich ontzeggen om zich te vrijwaren voor geweld? Hoeveel leerkrachten, die de cultuur in de stadswijken niet begrijpen, geven zich zelfs geen rekenschap van het probleem?

Hoe kunnen ze dan geloofwaardig zijn voor hun leerlingen? Hier raakt men aan een cruciale factor in verband met de crisis van het gezag op school. Een crisis die nog scherper is in de probleemwijken. Deze crisis gaat samen met het opkomend geweld in het schoolmilieu, geweld dat veel minder door de volwassenen aan banden gelegd wordt dan in het verleden, omdat zij hun gezag niet meer kunnen doen respecteren.

Dit probleem lossen we niet op door het zoveelste actieplan tegen geweld te ontwerpen. De opeenvolging van die plannen toont juist hun inefficiëntie. Men zal het probleem slechts oplossen door een strategie te ontwikkelen die het mislukken op school tegengaat en die het leerkrachten mogelijk maakt geloofwaardig te zijn.

7. GEZAG IN DE STADSWIJKEN

Een andere belangrijke opvoedingsplaats is de wijk. Ook daar is er een zware gezagscrisis. Zoals boven reeds vermeld, is het grote probleem dat de doorsnee burger zich niet meer gemachtigd voelt om tussenbeide te komen bij een kind dat het zijne niet is, tenzij hij daartoe een mandaat heeft. Waar men in de jaren '70 vooral de klemtoon legde op rol en verantwoordelijkheid van de ouders met betrekking tot de opvoeding van hun kinderen, beseft men nu dat ouders hun kind niet heel alleen kunnen opvoeden. Een kind moet altijd tegelijk in het gezin en in de maatschappij opgevoed worden.

Dit probleem stelt zich heel scherp voor kinderen van migranten. In de Magrebijnse en Afrikaanse traditie gebeurt de opvoeding van het kind tot aan de puberteit thuis, onder de hoede van de vrouwen. Daarna verplaatst de verdere opvoeding van de jonge puber zich naar de straat. Opvoeding gebeurt daar onder de hoede van de mannen-gemeenschap, als aflossingspunt voor de vader. Bij ons heeft de straat haar opvoedende functie verloren! Dat is het drama van de wijken met veel migrantengezinnen. Het is niet alleen het probleem van de ouders, maar een gevolg van het collectieve terugtreden van de burgers.

Naast het collectieve afhaken van de burgers hebben ook de instellingen die de wet moeten doen naleven, problemen om hun rol op te nemen. Ook daar toont zich scherp het verlies van de geloofwaardigheid van de vertegenwoordigers van die instellingen. De geloofwaardigheid van het politieapparaat, omdat zoveel jongeren de indruk hebben dat er twee maten en twee gewichten zijn bij de controles, naar gelang de huidskleur. De geloofwaardigheid van het gerechtelijk apparaat, wanneer kleine misdrijven bestraft worden en ernstige zaken geseponneerd worden. Natuurlijk zijn er juridische motieven, maar wat weten jongeren daarvan? Dit kredietverlies verklaart deels de huidige problemen om de jeugdcriminaliteit in te dijken.

Wij zouden ook nog moeten spreken over het verlies aan krediet van de sociale werker, een beroep dat sinds de jaren '70 onderworpen is aan overregulering en bureaucratisering. De jongeren ervaren de sociale werker veeleer als een manager van een weinig efficiënte dienstverlening dan als een begeleider van echte projecten van sociale en professionele integratie. Op die manier wekken zij geen vertrouwen. Is opvoeding zonder vertrouwen mogelijk?

Vervolgens is er nog het probleem van het ontbreken van vertrouwen in de politiek. Degenen die de wetten opstellen en geacht worden ze toe te passen worden in de media gepresenteerd als overtreders van die wet. Verhalen van misbruik van visakaarten en gepeperde onkostennota's vormen voorpaginanieuws.

We moeten dan ook niet verbaasd zijn over het gebrek aan burgerzin bij jongeren en hun moeite met het respecteren van de wet.

8. GEZAG ONDERMIJND DOOR DE INCOHERENTIE

Zo wordt het gezag op de drie voornaamste opvoedingsplekken – het gezin, de school en de woonwijk – ondermijnd.

Op elk van die plaatsen zijn volwassenen willens nillens referentiepunten voor de jongeren: de ouders in het gezin, de leerkrachten op school, de ouderen op straat. En elk van die categorieën volwassenen brengen geregeld de twee andere in diskrediet. De leerkrachten hebben het over ouders die het laten afweten en over de boefjes van de straat. De ouders zeggen: 'De leerkrachten doen hun werk niet. Ze noemen zichzelf professionele opvoeders maar kunnen niet eens meer de tucht verzekeren!' Ofwel leggen de ouders de schuld bij de slechte invloeden van de straat. En de oudere jongeren beweren: 'Of je hard werkt op school of niet, jij hebt toch geen toekomst. En je vader of moeder behoren tot een andere generatie. Zij weten van toeten noch blazen.' Het aanreiken van oriëntatiepunten en het stellen van grenzen in zo'n incoherent milieu is dan ook zeer moeilijk.

Wat op een bepaalde plaats totaal niet kan, wordt op een andere plaats juist hoog ingeschat. Zo is 'verklikken' het ergste in de wijk: wie zoiets doet is een 'verrader' en stelt zich bloot aan alle mogelijke afrekeningen. Op school daarentegen wordt die houding als een teken van burgerzin beschouwd. Het dragen van een pet, wat op bepaalde plaatsen een teken van identiteit is, wordt elders aanvoeld als onbeleefd. Het is dan ook niet gemakkelijk voor jongeren een waardeschaal op te bouwen.

Aan die drie plaatsen waar aan opvoeding van de jongere wordt gedaan, zou nog een vierde moeten toegevoegd worden: de media. Sommige kinderen brengen per jaar meer uren door voor de tv dan op school. Ook de tv is echter draagster van een niet ongevaarlijke cultuur. Zij presenteert verschillende meningen als gelijkwaardig naast elkaar. Als je wil weten of een bepaald gedrag goed is voor jou, houd een opiniepeiling. Als de meerderheid het aanvaardt, is het goed! Hoe vaak echter heeft de geschiedenis ons aangetoond dat een meerderheid zich kan vergissen! Dit alles maakt het aanreiken van een waardeschaal moeilijk.

Dergelijke incoherenties ondergraven het gezag. Om geloofwaardig te zijn moet de volwassene zijn standpunt verantwoorden ten aanzien van al de anderen die het kind hun overtuiging voorhouden. Dit is een verschrikkelijk complexe opdracht. Toch is ze echt wel nodig, want het gebrek aan integratie van herkenbare grenzen door de jongeren gaat gepaard met een toename van geweld.

9. HET GEZAG HERSTELLEN

9.1 Een groepswork

Laten wij ophouden met de verantwoordelijkheid naar anderen door te schuiven. Het is niet door de ouders te verwijten dat zij het opgeven dat men hen helpt het vertrouwen tegenover hun kinderen te herwinnen. De school kan niet de verantwoordelijkheid opnemen voor alle problemen van de jongeren die ze opvangt. Het is niet door de politici in diskrediet te brengen dat men de burgers zo ver brengt dat zij zich op politiek vlak willen inzetten. De tv functioneert volgens de wetmatigheden van de kijkdichtheid. Die beïnvloeden kan maar door bij de burgers het besef te doen groeien van de schadelijkheid van bepaalde uitzendingen en hen zo te brengen tot het boycotten ervan.

Allen samen moeten wij ons herpakken: ouders, leerkrachten, animatoren, opvoeders, leerlingen, journalisten en burgers. Wij dragen allemaal een verantwoordelijkheid in de opvoeding. Wat jongeren het meeste nodig hebben zijn authentieke volwassenen die geloofwaardig zijn en vandaar gezag uitstralen.

Waartoe dienen twee uur verkeersopvoeding als de jongeren bij het buitengaan constateren dat de volwassenen in staat zijn vier inbreuken te plegen op de wegcode om geen 35 meter te voet te moeten lopen.

Waartoe dient het dat de politieagent een adolescent bij zijn eerste misgreep arresteert (en men kent de betekenis van de eerste sanctie) als het parket het procesverbaal daarna seponereert.

9.2 De waarde van bemiddeling: het experiment van Valdocco

Voor het herstel van het gezag is het dringend nodig een band te creëren tussen de verschillende volwassenen die het kind begeleiden. Is het eerste recht van het kind niet het recht op coherentie in de opvoeding?

Als voorbeeld van een langetermijnaanpak vermelden we enkele initiatieven van het werk Valdocco, dat in 1995 in Argenteuil door een groep inwoners werd opgestart.

Het gaat om een totaalaanpak waarbij men het kind benadert op straat, op school en thuis. Het project van Valdocco vertrekt vanuit drie polen.

9.2.1 De pedagogische betekenis van de 'straat' herwaarderen door de sociale banden te herstellen

De eerste opdracht van de opvoedingsploeg van Valdocco is aanwezig te zijn op de straten en pleinen van de wijk. Zo kan men stilaan de kinderen en jongeren bereiken die daar veel tijd doorbrengen. Dat kinderen en jongeren niets om handen hebben vormt vaak de grootste plaag van de wijken. Straatactiviteiten ontwikkelen is dan ook een

belangrijke uitdaging voor Valdocco. Dit is de taak van de werkgroep 'Kind- en jeugdanimatie'.

Het gaat er niet om klassieke animatiestructuren op touw te zetten waarbij kinderen en jongeren op voorhand moeten inschrijven, maar om straatanimatie ter plaatse op te zetten. Zo weten zij kinderen en jongeren te bereiken die in de klassieke structuren niet aan hun trekken komen.

Iedere woensdagnamiddag en tijdens de schoolvakanties trekt de animatieploeg van Valdocco met het nodige spelmateriaal naar de hoeken van straten en pleinen en bereikt zo dertig tot vijftig kinderen.

De jongeren benadert men via straathoekwerk waarin hun een aantrekkelijke vorm van gespecialiseerde preventie aangeboden wordt. Dit preventieaanbod kan leiden tot een vorm van persoonlijke begeleiding en tot het opzetten van bepaalde projecten samen met de jongeren. Zij worden betrokken bij de uitwerking, financiering en uitvoering ervan. De drie sleutelwoorden van deze opvoedingsaanpak zijn: 'nabijheid' door een geduldig en volgehouden aanwezigheid, 'betrokkenheid' door een dynamiserend samenwerken, en 'mee op weg gaan' met geduld en op alle domeinen.

9.2.2 De betekenis van de 'school' herwaarderen door toekomstperspectieven te bieden

De ondersteuning die Valdocco biedt ligt niet alleen op het terrein van de vrije tijd, maar beoogt ook kinderen en jongeren succeservaringen te bezorgen in schoolverband. De aanpak van de dienst 'Begeleiding in opvoeding en onderwijs' focust op twee punten:

- de slaagkansen van kinderen en jongeren bevorderen door aangepaste begeleiding aan te reiken zoals schoolbegeleiding, studiebegeleiding en een individuele opvolging;
- bemiddelen bij het overleg tussen de gezinnen en de onderwijsinstellingen.

Het is belangrijk te werken aan een samenwerkingsverband tussen ouders en leerkrachten ten voordele van het kind. Want telkens als de een de ander discrediteert, worden beiden minder geloofwaardig in het oog van de jongere die, laten we dat niet vergeten, nood heeft aan coherentie.

Speciale aandacht wordt besteed aan de studiekeuze. Dit doet men door de jongere en zijn ouders goed te informeren om hen langs die weg te oriënteren in de doolhof van mogelijke studiekeuzes. Ook biedt men hulp bij het keuzeprocess en dat rekening houdend met ieders interesse en aanleg.

9.2.3 De dialoog in het 'gezin' herstellen door grenzen te leren trekken

Sinds zijn oprichting heeft Valdocco geïnvesteerd in het versterken van de banden met de gezinnen. Zo worden bij elk vertrek naar de vakantiecentra die door Valdocco beheerd worden, informatieve vergaderingen georganiseerd voor de ouders en bij de terugkeer, worden zij opnieuw uitgenodigd om samen te komen, te evalueren en de fotoreportages te bekijken.

De dienst voor opvoedkundige en onderwijsbegeleiding organiseert ook geregeld oudervergaderingen op het niveau van basis- en secundair onderwijs. Bovendien begeleiden de opvoeders van Valdocco de ouders die dat wensen bij oudercontacten op school. Zo vervullen zij de rol van bemiddelaars tussen ouders en leerkrachten.

Uit deze contacten is het REAAP (réseau d'écoute, d'appui et d'accompagnement des parents) ontstaan: netwerk van beluisteren, ondersteunen en begeleiden van ouders. Het hoofddoel bestaat erin de rol en de competenties van de ouders te valoriseren zodat zij hun zelfvertrouwen herwinnen.

Het eerste initiatief van het netwerk was de animatie van gespreksgroepen voor de ouders. Dit laat hen toe in een sfeer van nabijheid en gastvrijheid elkaar te ontmoeten, van gedachten te wisselen, hun vaardigheden te delen en hun opvattingen te verhelderen. Het is tegenwoordig niet gemakkelijk ouder te zijn. Vaak maken de kinderen en jongeren dankbaar gebruik van de tegenstellingen tussen het gezinsleven en het leven in de wijk. Ze profiteren van het gebrek aan vastberadenheid bij hun ouders over de te trekken grenzen. Gedachtewisselingen met andere ouders in een sfeer van vertrouwen en niet-beoordeling laat iedereen toe zijn positie te bepalen, te discussiëren en erteen te evolueren in een klimaat van verstandhouding.

De aangekaarte thema's worden door de ouders zelf gekozen. Het gaat om opvoedingsvragen die door hun aard vaak onderwerp van conflict zijn met hun kinderen: zoals vragen over uitgaan, zakgeld, straffen, weglopen van thuis, confrontatie met criminaliteit, drugs, enz.

Soms worden de jongeren, op vraag van de ouders, ook uitgenodigd om met elkaar in gesprek te gaan over hetzelfde thema. In een eerste gespreksronde bespreken de groepen het thema apart. Vervolgens komt er een gemeenschappelijk overleg onder begeleiding van de opvoeders van Valdocco. Dit leidt tot een boeiende en verrijkende confrontatie tussen het standpunt van de ouders en dat van de jongeren.

Naast dit initiatief is er een bemiddelingsdienst opgericht met een dubbel doel:

- familiebemiddeling waarbij, dankzij de tussenkomst van derden, een intrafamiliale dialoog wordt opgestart bij scheefgegroeide situaties die zich bij de kinderen of jongeren vertalen in gedragingen zoals thuis weglopen, zelfmoordneigingen of criminaliteit;
- bemiddeling met officiële instanties die samenwerking mogelijk maakt tussen families in moeilijkheden en de bestaande sociale diensten.

Het kernwoord in de opvoedingsaanpak in Valdocco is bemiddeling: banden creëren onder de verschillende volwassenen die het kind begeleiden. Daarom heeft Valdocco ook een opleidingsinstituut voor bemiddelaars opgericht. Die opleiding richt zich tot jongeren uit de probleemwijken, die na hun opleiding kunnen functioneren als lokale maatschappelijke bemiddelaars, en tot mensen uit het onderwijs, het maatschappelijk werk en het bedrijfsleven die in hun context te maken hebben met geweld bij jongeren.

Zo'n globale benadering van de jongere in het geheel van zijn relaties binnen de familie, de school en op straat voorkomt effectief gewelddadig gedrag. Het is tevens heel

verrijkend voor al de medewerkers van Valdocco, wiens kracht juist ligt in een polyvalente aanpak. Vrijwilligers en professionelen met verschillende competenties (socio-culturele animatie, bijzondere jeugdzorg, psychologie en sociale wetenschappen) beginnende en geroutineerde professionelen ontmoeten elkaar complementair binnen dit project.

BESLUIT

Wij leven vandaag in een vreemde periode. Nooit is in ons land de jeugd zo weinig talrijk geweest. En nooit is ze zo bekritiseerd geweest.

Al te vaak benadert men ze vanuit de hoek van de problemen. Hoe talrijk zijn de artikels, de tv-uitzendingen aan de jeugd gewijd die alleen spreken over de problemen van jongeren, probleemjongeren, problemen van probleemjongeren.

Zij zijn echter in de eerste plaats een kans voor onze maatschappij. Maar wie zegt hun dat nog? We kunnen op twee manieren omgaan met de actuele uitdagingen: door te klagen of door ons te herpakken.

Vandaag, zoals gisteren, moeten de jongeren op hun weg authentieke opvoeders ontmoeten die gezag uitstralen. Tegenover de huidige moeilijkheden bij de uitoefening van het gezag mogen

- de ouders niet blijven steken in een gezinsleven uitsluitend op het affectieve gebaseerd, waar elk conflict met het kind en de jongere vermeden wordt. Men moet opnieuw leren 'neen' zeggen;
- de leerkrachten zich niet op discipline alleen beroepen. Ze staan, of ze dat willen of niet, in een opvoedingspositie zoals elke volwassene die met jongeren werkt;
- moeten de vertegenwoordigers van de verschillende instellingen leren werken in een netwerk om zo coherentie te creëren. Te dikwijls handelt iedereen volgens de regels van de eigen deontologie terwijl de jongere met al die incoherentie wordt geconfronteerd.

Wij moeten allen samen de voorwaarden herstellen die de uitoefening van gezag mogelijk maken. Hierbij moet iedereen werken aan zijn eigen geloofwaardigheid.

Laten wij niet afwachten... want het is dringend. Geweld, verslavingen en zelfmoorden maken teveel slachtoffers onder de jongeren om alles maar zo te laten.

Hoe pertinent blijft het woord van Don Bosco, die grote opvoeder uit de 19de eeuw. Ook hij werd geconfronteerd met geweld in de buitenwijken van Turijn in die periode van grote sociale verschuivingen die de overgang van een agrarische naar een industriële maatschappij met zich bracht. Tijdens zijn triomfantelijke reis door Frankrijk in 1883 zei hij tot het volk van Parijs dat samengestroomd was aan de Madeleinekerk: 'Wacht niet om jullie bezig te houden met de jongeren, anders zullen zij zich bezighouden met jullie!'